

Den Nordiske Løveridder: En ridderromance af Chrétien de Troyes.
Bearbejdet, med noter, indledning og efterskrift af Sigurd Kværndrup. København: Museum Tusulanum, 2014. 295 s.

ANMELDELSE VED OLAV SOLBERG

I essayet “Dreaming of the Middle Ages” hevdar Umberto Eco at vi alltid har drøymt om, og drøymt oss tilbake til mellomalderen. Interessa for denne perioden begynte i følgje Eco med det same mellomalderen “var over”, og har vore der sidan. Mellomalderen er altså nær oss, men likevel fjern – “eit Alveland me ei kan nå”, slik Garborg skriv, med kongar og dronningar, drakar og vakre prinsesser, glitrande slott og djupe skogar. Om slike emne handlar nokre av dei klassiske verka frå mellomalderen, ikkje minst Chrétien de Troyes’ forteljingar om kong Artur og riddarane av det runde bordet. Chrétiens versforteljingar har ikkje berre inspirert andre diktarar, dei har også blitt, gjenfortalt, gjendikta, omsett til andre språk og overført til andre sjangrar. Sigurd Kværndrups *Den nordiske løveridder* går inn i rekka av Chrétien-inspirerte utgjevingar.

Den nordiske Løveridder består for det første av Chrétien de Troyes’ riddarforteljing om Ivan Løveriddaren – altså ikkje Chrétiens originale versforteljing *Le Chevalier au Lion* – men som det går fram av tittelen, ein *nordisk* versjon. Det dreiar seg om *Herr Ivan Lejonriddaren*, ei av dei såkalla Eufemiavisene, som vart omsett til svenske knittelvers (1303) ved det norske hoffet. Kværndrup har overført den svenske teksten til moderne dansk, men lagt vekt på å behalde tidstypiske ord og vendingar, noko vi kan sjå av opningslinjene i Kværndrups tekst jamført med Erik Noreens utgåve (1931) av *Herr Ivan*:

Kværndrup:

I navn Faders og Søns og den Helligände
Vil jeg tage mig til hände
Forne sagaer frem at føre
Dem til skemten der på ville høre [...].

Noreen:

J nampn fadhers oc sons oc thæs hælgha andha
 wil iak taka mik til handa
 forna saghu fram at føra
 them til skemptan ther a wilæ hōra [...].

Forutan sjølve teksten inneheld boka ei innleiing som bl.a. tek opp teksthistorie og tolkingsproblematikk og ikkje minst eit fyldig etterord der utgjevaren presenterer og drøfter Chrétien's fem riddarforteljingar, analyserer *Le Chevalier au Lion* og presenterer dei tre Eufemiavisene. Boka inneheld også bibliografi, nokre fine samtidsillustrasjonar og ei ordliste, nyttig for alle lesarar, og kanskje særleg for ei mottakargruppe Kværndrup særleg har i tankane, danske litteratur- og språkstudentar. Som utgjevaren skriv, vil også ballade- og viseinteresserte lesarar ha stor glede av boka.

Chrétien's forteljing om Ivan løveriddaren er eit illustrerande døme på litteraturhistorisk gjenbruk. Etter det vi veit, vart forteljinga til kring 1180, og kort tid etter såg versjonar på andre europeiske språk dagens lys. Den norrøne versjonen vart ein *saga*, *Ívens saga* – ikkje som originalen ei versforteljing – utført ved den litterært interesserte kong Håkon Håkonssons hoff i Bergen. Det er ikkje klart når omsetjinga skjedde, men sidan det står i den norrøne teksten at kong Håkon *den gamle* (1217–1263) “lett snua [sogu] or franzeisu i norenu”, kan det gjerne ha vore ein gong mellom 1240 og 1257. For det fanst også ein Håkon Håkonsson *unge*, tronfølgjar og medkonge frå 1240, men som døydde alt i 1257.

Ívens saga er ein av fleire tekstar som ligg til grunn for *Herr Ivan* (1303). Det var Håkon V Magnussons dronning Eufemia (ca. 1280–1312) som stod bak omsetjinga av *Herr Ivan* til svenske vers. At ho ynskte seg forteljingar på vers – knittelvers – kan ha fleire årsaker. Knittelverset kjende ho til heimanfrå, dvs. frå Rügen, og sidan kongsdottera, den pur unge Ingebjørg Håkonsdotter (1301–1361), vart trulova med den svenske hertugen Erik Magnusson ved desse tider, kan dronninga ha ynskt å gjera stas på den komande svigeronen. Det fanst dessutan i krinsane rundt hertug Erik ein mann som hadde den språklege og litterære kompetansen som trongst for å utføre omsetjingsarbeidet, den svenske stormannen Peter Algotsson.

At omsetjaren – kven det nå har vore – har hatt kjennskap til balladesjangren er tydeleg, for både *Herr Ivan* og dei to andre Eufemiavisene, *Hertig Fredrik av Normandie* (1308) og *Flores och Blanzeflor* (1312), inneheld ei lang rekke balladeformlar og balladeaktige situasjonar. Dessutan og ikkje minst, Eufemiavisene representerer

ei form for språkleg og litterær modernisme i Norden som bryt sterkt med administrasjonspråket vi møter i offentlege brev. Eufemiavisene er førte i pennen i eit overraskande moderne språk, som den dag i dag kan forståast utan vidare – med litt hjelp. Både sagaer og versforteljingar vart lesne høgt og vidareformidla til eit større publikum, og slik vart Ivan Løveriddaren og dei andre heltane i Artur-diktinga hovudpersonar i nordiske balladar og eventyr. Denne i all hovudsak munnlege diktinga heldt seg i tradisjonen heilt fram til 1800-talet.

Riddarsagaer har ikkje alltid stått høgt i kurs, i alle fall ikkje i Norden. Kongesagaer og islendingesagaer vart lenge vurderte som litterært sett overlegne riddardiktinga. Ikkje så merkeleg kanskje, for ikkje ein gong for Chrétien de Troyes er det enkelt å måle seg med Snorre Sturlason og dei beste islendingesaga-diktarane. Ei anna tradisjonell innvending gjekk på at riddarsagaene var omsette forteljingar, ikkje original dikting i Norden. Riddardiktinga og heile riddarkulturen representerte eit importert forfall, meinte såleis den norske forfattaren Hans E. Kinck.

Få eller ingen vil vel i dag seia seg samde i Kincks strenge vurdering av riddardiktinga. Likevel kan det argumenterast godt for at riddarsagaene treng grundige innføringar og forklaringar slik at lesaren skal lære å setja pris på dei – forklaringar ikkje berre av ord og uttrykk men også av handlingsmotiv, symbolikk og tematikk. Her er Kværndrups bok midt i blinken, boka gjev fine innføringar i Chrétiens fem romantiske forteljingar og i dei tre Eufemiavisene, med særleg vekt på *Ivan Løveriddaren*.

I avsnittet "Tolkning af Løveridderen" stiller Kværndrup nokre sentrale spørsmål til verket, spørsmål dei fleste lesarar vil sitja med – bl.a. korleis det moralsk kan forsvarast at Ivan gifter seg med den vakre Laudine like etter at han har drepe ekte mannen hennes – jamvel om han hevdar at han er fange på livstid av KJÆRLEIKEN, og det altså ikkje er til å unngå. Kværndrup peikar på at omsetjaren av *Le Chevalier au Lion* tonar ned den teoretisk-luftige framstillinga i den franske originalen, og skildrar Ivans handling som det den for dei fleste lesarar er, utslag av egoisme.

Hovudhandlinga i *Ivan Løveriddaren* er likevel gjenkjenneleg for dei aller fleste, og har danna mønster for bl.a. eventyr og balladar. Etter at Ivan har vunne Laudine på tvilsamt vis, forlet han henne og dreg ut i verda på eventyr. Han har eitt års frist på seg til å koma attende, men held ikkje lovnaden og blir straffa strengt. Framfor heile hoffet blir han av Laudines utsending skjelt ut som løgnar og svikar, og må levere attende gullringen, pantet på kjærleiken mellom dei. Denne skamfulle degraderinga er meir enn Ivan kan bera, han mister vitet og lever heretter naken i skogane som eit vilt dyr. Når han til slutt kjem på rett kjøp, er det med mange andre personars hjelp og støtte. Det er her løva kjem inn i bildet, Ivan bergar henne frå ein

kamp på liv og død mot ein orm. Sidan følgjer løva Ivan som ein trufast hund, og gjev såleis namn til riddaren som berga henne. Kværndrup trekker ein fin parallell til C. S Lewis' romanserie om Narnia, der nettopp løva står fram som eit Kristus-symbol. At løva kjempar mot ein orm, eit velkjent symbol for synd og vondskap, gjer at vi aksepterer Kristus-parallellen.

Noko av det som set handlinga i gang, er den underfulle kjelda som riddaren Calogrenant fortel Ivan og dei andre om:

Jeg kan Eder et eventyr sige,
 Jeg vil for Eder der ej om tie.
 Her ligger en kilde skamt [kort] i fra;
 [...]
 Den kilde der jeg haver af sagt;
 Hun er alle vegne med roser takt,
 De ædle tre vare sat med liste,
 For vinters tvang de løv ej miste [...].

Som Kværndrup skriv, er kjelda ikkje berre igangsetjar men også eit gjennomgang-motiv i forteljinga. Det er tydeleg at vi ikkje berre skal forstå den som ei konkret hindring for riddaren på eventyr, jamvel om kjelda også har den funksjonen. Kjelda er eit symbol, eit *ope* symbol, som gjev rom for forskjellige tolkingar. Kværndrup ser kjelda og omgjevnadene – “kildesceneriet” – som uttrykk for ville krefter i naturen, som mennesket før syndefallet hadde til oppgåve å halde i taume. Når nokon slår vatn frå kjelda på ein underfull stolpe like ved, blir kaoskreftene sleppte laus – men den som kjem frå handlinga utan mein, er sælare enn nokon annan, heiter det. Kva betyr dette? Kværndrup trekker parallellar til pinseunderet, slik det blir skildra i Apostlanes Gjerningar, ei tolking som kan ha mykje for seg. Handlinga i *Ivan Løveriddaren* er då også lagd til pinse.

Kjærleiksparet i *Ivan Løveriddaren* er altså Ivan og Laudine. Men dei hadde ikkje kome langt utan gode hjelparar. Løva spelar ei viktig hjelparrolle, men den fremste av alle hjelparar er Laudines smarte terne *Luneta*. Ho gjev Ivan ein ring som gjer han usynleg, og dermed unngår han å bli drepen alt i førstninga av forteljinga. Det er også Luneta som overtyder Laudine om at ho bør gifte seg med Ivan, jamvel om han nettopp har teke livet av mannen hennes. Seinare følgjer ho opp med gode initiativ og ei hjelpande hand når det trengst som mest, og Ivan innser då også at utan Luneta ville han aldri fått Laudine attende. Lunetas funksjon i forteljinga er interessant, for som terne opererer ho på eit anna og meir realistisk/praktisk plan enn dei to edle heltane.

Vi kan spørje kva Luneta-figuren gjer med forståinga vår av forteljinga. Kanskje set den smarte terna heile den edle kjærleikshistoria i eit ironisk lys? Vi får gjennom henne ei motstemme til dei to kjærleiksheltane, og vi innser at Ivan og Laudine ikkje berre er langt frå lytefrie, men kanskje til og med latterlege iblant.

Den nordiske Løveridder er ei fin og verdifull utgåve av ein klassisk tekst i nordisk litteratur. Med Sigurd Kværndrups presise og tekstnære omsetjing får ikkje berre danske men også andre lesarar i Norden lettare tilgang til *Herr Ivan*. Boka blir vel knapt nokon bestseljar, men bør interessere alle med sans for nordisk og europeisk mellomalder, og det er mange. Avslutninga av *Herr Ivan* har eit visst fokus nettopp på det nordiske og det europeiske, som må sjåast i samanheng:

Da tusind vintre, tre hundred år
Fra Guds fødsel leden var
Og dertil tre, i den samme time
Vard denne bogen gjort til rime,
Eufemia dronning, det må I tro,
Lod denne bogen vende så
Af vælske [franske] tunge og på vårt mål
– Gud nåde den ædle frues sjæl –
Der dronning over Norge var
Med Guds miskund tretten år.
Nu er denne bog til ende.
Gud os sine nåder sende!
Gud give hannem der hende gjorde
Og alle dem der bogen hørte
Himmerigs glæde for sin møde
Og frelse os fra helvedes døde!

Olav Solberg
Professor Emeritus i nordisk litteratur,
Høgskolen i Telemark,
Norge